

فصل اول

جایگاه جهانی اقتصاد ایران و تصویر آن
در شاخص‌های بین‌المللی

مقدمه

در این فصل براساس گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی ابتدا تصویری از وضعیت کلی اقتصاد جهانی و وضعیت نسبی اقتصاد ایران حسب برخی از مهمترین متغیرهای کلان اقتصادی در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ ارائه و با برخی کشورهای منطقه مقایسه شده است. در ادامه به منظور شناسایی مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر عملکرد بخش صنعت و معدن و حوزه تجارت، وضعیت ایران از نقطه نظر تغییرات شاخص‌های آزادی اقتصادی، شاخص رقابت‌پذیری، شاخص کسب‌وکار، شاخص جهانی نوآوری، شاخص توانمندسازی تجاری و لجستیک در سال ۲۰۱۵ بررسی و با برخی کشورهای منطقه مقایسه گردیده است.

۱-۱. نماگرهای منتخب

در این بخش به منظور دستیابی به تصویری از وضعیت ایران به بررسی وضعیت جهانی شاخص‌های تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تورم و مقایسه وضعیت ایران و برخی کشورهای منتخب منطقه پرداخته شده است.

۱.۱.۱. تولید ناخالص داخلی

براساس گزارش صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۱۵^۱ تولید ناخالص داخلی اسمی جهان

1. International monetary fund (IMF)

به قیمت‌های جاری در این سال ۷۳ هزارمیلیارد دلار بوده که این مقدار نسبت به سال ۲۰۱۴ حدود ۵/۸ درصد کاهش نشان می‌دهد. بخشی از این کاهش به دلیل کاهش فعالیت‌های اقتصادی و بخشی از آن به دلیل افت قیمت جهانی نفت و فلزات اساسی بوقوع پیوسته و به همراه خود کاهش ارزش تولید و صادرات در جهان را در پی داشته است.

براساس این گزارش اقتصاد ایران در سال ۲۰۱۵ رشد اقتصادی حدود ۰/۴ درصدی را تجربه کرده و با دارا بودن تولید ناخالص داخلی اسمی ۳۹۰ میلیارد دلاری در رتبه ۲۸ جهانی قرار گرفته و سهمی بالغ بر ۵۳/۰ درصد تولید جهانی را به خود اختصاص داده است.

مقایسه وضعیت کشور با رقبای مهم منطقه‌ای در این سال حاکی از آن است که کشورهای ترکیه و عربستان در این سال تولید ناخالص داخلی به مراتب بالاتری از ایران داشته و به ترتیب در رتبه‌های ۱۸ و ۲۰ تولید جهانی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱-۱. عملکرد تولید ناخالص داخلی اسمی ایران، جهان و رقبای مهم منطقه‌ای

در سال‌های ۱۵-۲۰۱۴

واحد: میلیارد دلار

رتبه	۲۰۱۵	رتبه	۲۰۱۴	
-	۷۳۵۹۸	-	۷۸۰۴۱	جهان
۱۸	۷۱۸	۱۸	۷۹۹	ترکیه
۲۰	۶۴۶	۱۹	۷۵۴	عربستان
۲۸	۳۹۰	۲۹	۴۱۵	ایران
۳۱	۳۷۰	۳۱	۴۰۲	امارات متحده عربی
۳۵	۲۹۹	۳۶	۳۰۹	رژیم اشغالگر قدس
۵۵	۱۶۶	۵۵	۲۱۰	قطر
۵۷	۱۶۵	۴۸	۲۲۳	عراق

Source: International monetary fund

در سال ۲۰۱۵ عملاً سهم تولید ایران از تولید جهانی افزایش داشت که ریشه آن عمدتاً در رشد منفی اقتصاد جهانی بود. این امر موجب شد رتبه تولید ناخالص داخلی ایران به قیمت های اسمی در جهان از ۲۹ در سال ۲۰۱۴ به ۲۸ در سال ۲۰۱۵ ارتقاء یابد. چنین بهبودی با توجه به رکود حاکم بر اقتصاد جهانی و وجود فشار تحریم های بین المللی علیه ایران حائز اهمیت بوده و از پتانسیل قابل توجه کشور برای دستیابی به رشد اقتصادی در دوره پسابرجام حکایت دارد.^۱

۲-۱-۱. درآمد سرانه

بر اساس آمارهای بانک جهانی متوسط درآمد سرانه جهان در سال ۲۰۱۵ با کاهشی ۳٫۲ درصدی نسبت به سال قبل به ۱۰۵۵۱ دلار رسید.^۲ در این سال، ایران با درآمد سرانه ۶۵۵۰ دلار در گروه کشورهای با درآمد متوسط بالا و در رتبه ۱۱۱ قرار داشت، اگر چه در مقایسه با سال ۲۰۱۴ با ۱ پله صعود در جایگاه جهانی مواجه شد.

نتایج مقایسه ارقام درآمد سرانه ایران با متوسط جهانی و کشورهای منطقه حاکی از آن است که نه تنها درآمد سرانه ایران نسبت به متوسط جهانی پایین تر است، بلکه پایین ترین درآمد سرانه را نسبت به کشورهای پیشرو در منطقه نیز داراست و چنانکه در جدول ۲-۱ مشاهده می شود شکاف درآمد سرانه ایران با اغلب کشورهای منطقه قابل توجه است.^۳

۱. بر حسب شاخص برابری قدرت خرید، ایران با برخورداری از تولید ناخالص داخلی ۱۳۵۷ میلیارد دلاری در جایگاه ۱۸ جهانی قرار می گیرد و سهمی بیش از یک درصد تولید جهانی (معادل ۱/۱۹ درصد) را به خود اختصاص می دهد.
۲. بر اساس برابری قدرت خرید این مقدار ۱۵۴۱۵ دلار اعلام شده است. رتبه ایران با این روش محاسبه ۹۰ و درآمد سرانه آن ۱۷۴۰۰ دلار می باشد.

۳. سطح درآمد سرانه ترکیه در سال ۲۰۱۵ معادل ۹۹۵۰ دلار (رتبه ۸۵) بوده است که نسبت به سال ۲۰۱۴ با مقدار ۱۰٫۸۵۰ دلار در سال قبل، با ۵ پله کاهش رتبه مواجه بوده است. همچنین درآمد سرانه عربستان در سال ۲۰۱۴ از مقدار ۲۵۵۰۰ دلار (رتبه ۴۵) به مقدار ۲۳۵۵۰ دلار (رتبه ۵۲) در سال ۲۰۱۵ کاهش داشته است. بر این اساس شکاف درآمد سرانه ایران و کشور ترکیه در سال ۲۰۱۵ کمتر شده است. البته، با وجود این میزان شکاف، هر دو کشور ایران و ترکیه در زمره کشورهای با درآمد متوسط به بالا محسوب می شوند.

جدول ۱-۲. عملکرد درآمد سرانه ایران، جهان و رقبای مهم منطقه‌ای
در سال‌های ۱۵-۲۰۱۴

واحد: دلار

عنوان	درآمد سرانه در سال ۲۰۱۴	رتبه	درآمد سرانه در سال ۲۰۱۵	رتبه
جهان	۱۰۹۰۲	-	۱۰۵۵۱	-
قطر	۹۰۴۲۰	۶	۸۳۹۹۰	۷
امارات متحده عربی	۴۳۴۸۰	۲۷	۴۳۰۹۰	۲۹
رژیم اشغالگر قدس	۳۴۹۹۰	۳۹	۳۵۷۷۰	۴۰
عربستان	۲۵۵۰۰	۴۵	۲۳۵۵۰	۵۲
ترکیه	۱۰۸۵۰	۸۵	۹۹۵۰	۹۰
ایران	۶۵۵۰	۱۱۲	۶۵۵۰	۱۱۱
عراق	۶۴۱۰	۱۱۰	۵۸۲۰	۱۱۸

Source: World Development Indicators

مطابق جدول فوق کشور قطر به واسطه صادرات نفت و گاز طبیعی مایع دارای درآمد سرانه ۸۳ هزار دلاری می‌باشد که بدین ترتیب توانسته اولین رتبه در میان کشورهای منتخب منطقه و رتبه ۷ را در سطح جهان به خود اختصاص دهد. کشور امارات متحده عربی نیز از طریق توسعه تجارت خود توانسته درآمد سرانه ۴۳ هزار دلاری را کسب نماید و در جایگاه ۲۹ جهان در سال ۲۰۱۵ قرار گیرد. رژیم اشغالگر قدس نیز با تکیه بر صنایع هایتک توانسته رتبه ۴۰ ام جهانی در درآمد سرانه را به خود اختصاص دهد.

با توجه به سرمایه‌گذاری گسترده عربستان در صنایع زیرساختی انتظار می‌رود روند رشد این کشور طی سال‌های آتی تداوم یابد و از این نظر تشدید شکاف عملکرد ایران و عربستان در سال‌های آتی محتمل به نظر می‌رسد. به رغم کاهش شکاف درآمد سرانه ایران و ترکیه که تحت تأثیر روند رکودی حاکم بر این کشور در سال ۲۰۱۵ و کاهش درآمدهای توریسم ناشی از التهابات سیاسی منطقه، چالش‌های موجود این کشور با

روسیه و همچنین تأثیرپذیری از شرایط رکود اقتصاد جهانی صورت گرفته است، احتمالاً تداوم این روند در معرض تردید قرار دارد و با بهبود وضعیت تجارت جهانی اقتصاد ترکیه مجدداً با شرایط بهتری به حیات خود ادامه خواهد داد.

۳-۱-۱. تجارت

گزارش «سازمان تجارت جهانی» از وضعیت تجارت بین المللی^۱ حاکی از آن است که سال ۲۰۱۵ چهارمین سال متوالی است که رشد تجارت کالا در سطح پایین تر از ۳ درصد قرار می گیرد. در سه ماهه دوم این سال در تمامی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، مقدار تجارت کالا به طور غیرمنتظره‌ای کاهش یافت. مقدار صادرات کالا با افت ۱۳ درصدی از ۱۹ هزار میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به ۱۶٫۵ هزار میلیارد دلار در پایان سال ۲۰۱۵ رسید. در این سال کاهش رشد اقتصادی در چین، جهش قیمت سوخت در ایالات متحده و همچنین سیاست های پولی متفاوت در اقتصادهای پیشرو به تشدید دامنه نوسانات دلار و قیمت کالاهای و خدمات دامن زد و نوسانات بازارهای مالی نیز منجر به کاهش مقدار مبادلات جهانی کالاهای بادوام به ویژه در برزیل و آمریکای شمالی شد.

اگرچه خدمات تجاری نسبت به تجارت کالا از حساسیت کمتری نسبت به چرخه های تجاری برخوردار است، تجارت خدمات تحت تأثیر کاهش شدید هزینه های حمل و نقل در این زیرگروه (به عنوان مهمترین عامل تأثیرگذار بر تجارت خدمات) با کاهش ۶٫۴ درصدی به مقدار ۴٫۷ هزار میلیارد دلار رسید.

بر اساس گزارش سازمان تجارت جهانی، رشد ارزش صادرات کالاهای در کشورهای توسعه یافته در این سال معادل ۳ درصد و در کشورهای در حال توسعه ۲٫۴ درصد بود. مقایسه این ارقام با سال قبل نشان دهنده جابه جایی رشد ارزش صادرات کالا کشورهای در حال توسعه به کشورهای توسعه یافته می باشد. این ارقام برای ارزش واردات در مقایسه

با ارقام مشابه سال ۲۰۱۴، در کشورهای توسعه یافته ۳٫۱ درصد و در کشورهای در حال توسعه ۲٫۵ درصد بوده است.

جدول ۳-۱. تغییرات ارزشی تجارت کالاها و خدمات در جهان در دوره ۲۰۱۴-۱۵

واحد: هزار میلیارد دلار

عنوان	۲۰۱۴	۲۰۱۵	درصد تغییرات
صادرات کالاها	۱۹	۱۶٫۵	-۱۳
واردات کالا	۱۹٫۱	۱۶٫۷	-۱۲٫۵
صادرات خدمات	۵٫۰۶	۴٫۷	-۶٫۴
واردات خدمات	۴٫۹	۴٫۶	-۶٫۱

Source: World Trade Statistical Review 2016

در سال ۲۰۱۵ ارزش صادرات (کالا و میعانات گازی) کشور تحت تأثیر تحریم‌های نفتی و تضییقات محیط بین‌المللی با ۲۹ درصد کاهش به ۶۳ میلیون دلار رسید.

جدول ۴-۱. تغییرات ارزش صادرات و واردات کالا کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته و

ایران در دوره ۲۰۱۴-۱۵

واحد: درصد

عنوان	صادرات		واردات	
	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کشورهای در حال توسعه	۳٫۱	۲٫۴	۱٫۸	۲٫۵
کشورهای توسعه یافته	۲	۳	۲٫۹	۳٫۱
ایران	۸	-۲۹	۴	-۱۷

Source: World Trade Statistical Review 2016

از منظر درجه تأثیرگذاری ایران بر مقدار تجارت جهانی، آمارها حاکی از آن است که در سال ۲۰۱۵ سهم تجارت کالای ایران نسبت به جهان به لحاظ ارزشی معادل ۰٫۳۲ درصد بوده است.^۱ این در حالی است که ایران در میان کشورهای منتخب منطقه با اختصاص این سهم از تجارت جهانی به خود پایین تر از کشورهای امارت متحده عربی با سهم ۱٫۴۹ درصدی، عربستان ۱٫۱۳ درصدی و ترکیه ۱٫۰۶ درصدی از تجارت جهانی قرار گرفته است.

جدول ۱-۵. مقایسه ارزش صادرات و واردات کالا ایران و کشورهای مهم منطقه
در سال ۲۰۱۵

واحد: میلیارد دلار

عنوان	واردات	صادرات	تجارت کالایی	سهم از تجارت کالایی جهان (درصد)
امارت متحده عربی	۲۳۰	۲۶۵	۴۹۵	۱٫۴۹
عربستان	۱۷۲٫۲	۲۰۱٫۷	۳۷۳٫۹	۱٫۱۳
ترکیه	۲۰۷٫۲	۱۴۳٫۹	۳۵۱٫۱	۱٫۰۶
رژیم اشغالگر قدس	۶۴٫۸	۶۳٫۷	۱۲۸٫۵	۰٫۳۹
قطر	۳۷	۷۷٫۱	۱۱۴٫۱	۰٫۳۴
ایران	۴۲	۶۳	۱۰۵	۰٫۳۲
عراق	۵۲	۴۹٫۳	۱۰۱٫۳	۰٫۳۱
جهان	۱۶۷۲۴	۱۶۴۲۸	-	۱۰۰

Source: World Trade Statistical Review

۱. توجه به این که در این سال ارزش هرتن کالای صادراتی ایران تنها ۴۰ درصد متوسط قیمت صادراتی جهان بوده است، می توان به پایین بودن ارزش کالاهای صادراتی کشور در مقایسه با دیگر کشورها پی برد. ارزش هرتن کالای صادراتی ایران در سال ۲۰۱۵ معادل ۴۶۱ دلار بوده در حالی که متوسط قیمت هرتن کالای وارداتی برابر با ۱۱۸۳ دلار می باشد. با این حال با توجه به این که ارزش هرتن کالای صادراتی کشور در سال ۲۰۱۵ حدود ۲٫۹ درصد افزایش و قیمت هرتن کالای وارداتی حدود ۵ درصد کاهش داشته است، در این سال رابطه مبادله برای کالاهای تجاری ایران بهبود یافت.

در مقایسه با کشورهای تجاری رقیب در منطقه، کشور امارات متحده عربی به دلیل تعقیب استراتژی صادرات مجدد از نقطه نظر مقدار صادرات و واردات اختلاف قابل توجهی را با سایر کشورهای منطقه از جمله ایران دارد. مقایسه صادرات این کشور با ایران نشان می‌دهد که با جمعیت حدود ۱۰ میلیون نفری صادراتی حدود ۴ برابر ایران داشته است. براین اساس مهمترین رقیب تجاری ایران در منطقه به لحاظ تجاری امارت متحده عربی به شمار می‌رود.

۴-۱-۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثرشایانی بر ارتقاء کیفیت تولید، انتقال تکنولوژی و اشتغال صنعتی دارد و می‌تواند توسعه صنعتی به ویژه در کشورهای در حال توسعه را تسریع بخشد. براساس آمارهای بانک جهانی میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان با رشدی معادل ۱۸٫۶ درصد از ۱٫۷ هزار میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به ۲٫۱ هزار میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ رسید. این در حالی است که سرمایه‌گذاری خارجی ایران با کاهش ۲٫۴ درصدی از ۲٫۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به ۲٫۰۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ کاهش یافت. براین اساس، سهم ایران از جریان ناخالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان تقریباً معادل ۰٫۱ درصد بوده است.

مقایسه جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در برخی کشورهای منطقه نشان می‌دهد که در سال ۲۰۱۵ کشورهای ترکیه، رژیم اشغالگر فلسطین، امارات متحده عربی و عربستان سعودی به ترتیب با ۱۶٫۸، ۱۱٫۵۱، ۱۰٫۸ و ۸٫۱۴ میلیارد دلار جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطوحی به مراتب بالاتر از ایران قرار داشته‌اند. ترکیه نسبت به کشورهای مورد اشاره شکاف قابل توجهی را در جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با کشورهای منطقه به ویژه ایران داراست.

از مهمترین دلایل کاهش سرمایه‌گذاری خارجی کشور در این سال می‌توان به تشدید فشار تحریم‌های مالی و تجاری در این سال و محیط نامناسب سرمایه‌گذاری در کشور اشاره نمود که با افزایش ریسک اقتصادی و اختلال در محیط سرمایه‌گذاری کشور، انگیزه سرمایه‌گذاران را برای ورود به اقتصاد کشور کاهش داد.

جدول ۱-۶. جریان سرمایه‌گذاری خارجی ایران، جهان و کشورهای رقیب در منطقه

در سال ۲۰۱۵

واحد: میلیارد دلار

تغییرات-درصد	۲۰۱۵	۲۰۱۴	
۱۸٫۶	۲۱۱۱	۱۷۸۰	جهان
۳۸٫۸	۱۶٫۸	۱۲٫۱	ترکیه
۷۱٫۸	۱۱٫۵۱	۶٫۷	رژیم اشغالگر فلسطین
۰۰	۱۰٫۸	۱۰٫۸	امارت متحده عربی
۱٫۸	۸٫۱۴	۸	عربستان
-۲٫۴	۲٫۰۵	۲٫۱	ایران
-	۱٫۰۷	-	قطر
-	-	-	عراق

Source: World Bank Indicators

۵-۱-۱. تورم

از زمان بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸ نرخ تورم جهانی روندی نزولی داشته و از ۵ درصد در سال ۲۰۰۸ به ۲٫۱ درصد در سال ۲۰۱۴ و ۱٫۴ درصد در سال ۲۰۱۵ کاهش یافته است. در رابطه با عملکرد تورم در ایران طی سال ۲۰۱۵، آمارهای بانک جهانی حاکی از رقم ۱۳/۷ درصدی برای کشور است که در مقایسه با عملکرد سال ۲۰۱۴ (معادل ۱۷٫۲ درصد) در سطح بالاتری به لحاظ عملکردی قرار دارد^۱.

از منظر جایگاه جهانی، ایران در زمره ۱۰ کشور اول به لحاظ دارا بودن بیشترین نرخ تورم در جهان به شمار می‌آید. در سال ۲۰۱۴ ایران رتبه ۵ را در میان کشورهای جهان برحسب

۱. این رقم طبق آمارهای بانک مرکزی برابر با ۱۱/۹ درصد بوده که در مقایسه با آمار مشابه سال قبل (معادل ۱۵/۶ درصد) به روایت همین مرجع به میزان ۳/۷ درصد بهبود داشته است.

بالاترین تورم داشته است. رتبه فوق در سال ۲۰۱۵ تحت تأثیر انضباط پولی و مالی دولت با ۲ پله بهبود به ۷ تقلیل یافته است.

جدول ۱-۷. نرخ تورم در ایران، جهان و کشورهای رقیب در منطقه در سال ۲۰۱۵

واحد: درصد

رتبه	۲۰۱۵	
-	۱,۴۴	جهان
۷	۱۳,۷	ایران
-	-	عراق
-	-	رژیم اشغالگر قدس
۲۲	۷,۶۷	ترکیه
-	۲,۳۴	امارت متحده عربی (۲۰۱۴)
۹۱	۲,۱۸	عربستان
۹۷	۱,۸۸	قطر

Source: World Development Indicators

۲-۱. شاخص‌های محیطی فعالیت اقتصادی

با توجه به اهمیت شاخص‌های محیطی در فعالیت‌های اقتصادی به ویژه فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری در ادامه وضعیت شاخص‌های آزادی اقتصادی، رقابت‌پذیری، سهولت کسب و کار، شاخص نوآوری جهانی، توانمندسازی تجاری و عملکرد لجستیک در سال ۲۰۱۵ (براساس گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی) در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۲-۱. شاخص آزادی اقتصادی^۱

هر ساله بنیاد هریتیج به انتشار شاخصی با عنوان آزادی اقتصادی اقدام می‌نماید که زیرشاخص‌های آن شامل اثربخشی مقررات (آزادی کسب و کار، آزادی نیروی کار و آزادی پولی)، دولت محدود (آزادی مالیاتی، مخارج دولت)، بازارهای باز (آزادی تجارت، آزادی سرمایه‌گذاری، دسترسی کارآفرینان به منابع مالی) و حاکمیت قانون (حقوق مالکیت، فساد) می‌باشد. در سال ۲۰۱۵ ایران رتبه ۱۷۱ را در میان ۱۷۸ کشور جهان از نقطه نظر شاخص آزادی اقتصادی داشته که این رتبه نسبت به سال قبل از آن تغییر نداشته است.^۲

به نظر می‌رسد برآیند حرکت ناهمسوی اجزای این شاخص، منجر به عدم تغییر جایگاه ایران شده است. مؤلفه‌های بهبود یافته شامل آزادی تجاری، آزادی مالی، فساد، آزادی کسب و کار و آزادی پولی می‌باشند و در مقابل نزول رتبه مواردی همچون آزادی نیروی کار، مخارج دولت و آزادی سرمایه‌گذاری باعث کاهش اثربخشی موارد ارتقاء یافته در این شاخص می‌باشند. به طور کلی با توجه به مجموع تغییرات زیرشاخص‌ها، جایگاه ایران در این شاخص تغییری نداشته است.

جدول ۸-۱. رتبه ایران در شاخص آزادی اقتصادی

ردیف	رکن	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	آزادی اقتصادی	۱۷۱	۱۷۱	۰
۲	آزادی تجاری	۱۸۰	۱۷۲	+۸
۳	آزادی از فساد	۱۴۹	۱۴۲	+۷
۴	آزادی کسب و کار	۱۲۵	۱۱۹	+۶

1. Economic Freedom Index 2015-16

۲. برحسب مقایسه‌های بین‌المللی نیز ایران توانسته در منطقه خاورمیانه و آفریقای شمالی رتبه ۱۴ را کسب نماید.

ردیف	رکن	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۵	آزادی پولی	۱۸۰	۱۷۷	+۳
۶	آزادی مالیاتی	۷۲	۷۰	+۲
۷	حق مالکیت	۱۶۵	۱۶۴	+۱
۸	آزادی تأمین مالی	۱۷۴	۱۷۴	۰
۹	آزادی سرمایه‌گذاری	۱۷۶	۱۷۷	-۱
۱۰	مخارج دولت	۶	۱۰	-۴
۱۱	آزادی نیروی کار	۱۳۲	۱۳۹	-۷

Source: Economic Freedom Index 2015-16

آزادی تجاری به عنوان اولین زیرشاخص بهبود یافته و مرتبط با بخش صنعت، معدن و تجارت بر مواردی همچون نرخ تعرفه، مالیات بر صادرات، سهمیه‌های تجاری و محدودیت‌های تجاری اشاره دارد. در سال ۲۰۱۵ این زیرشاخص تحت تأثیر کاهش محدودیت‌های صادراتی، کاهش نرخ تعرفه‌ها و موانع تعرفه‌ای و همچنین کاهش زمانبری فرآیندهای صادراتی و وارداتی با بهبود ۸ پله‌ای مواجه شد.^۱ همچنین در سال ۲۰۱۵ آزادی از فساد از جمله موارد بهبود یافته در این شاخص بوده که با صعود ۷ پله‌ای در جایگاه مواجه شده است. علاوه بر این در این سال شاخص آزادی کسب و کار نیز تحت تأثیر کاهش بهبود فرآیندهای مجوزدهی و همچنین کاهش هزینه‌های مرتبط با آن در سال‌های اخیر با ارتقاء ۶ پله‌ای مواجه بود. آزادی پولی به دو عامل دخالت دولت بر قیمت‌ها و کنترل تورم دلالت دارد. کاهش تورم از مهمترین عوامل بهبود ۳ پله‌ای آزادی پولی در این سال بوده است. گفتنی است، آزادی سرمایه‌گذاری با توجه به تغییر غیرقابل

۱. با این حال احراز رتبه ۱۷۲ از ۱۷۸ کشور جهان بر محدودیت‌های کشور در حوزه قوانین و مقررات حاکم بر تجارت، فرآیندهای صادرات و واردات و زمانبری آنها، سختگیری‌ها و دخالت‌های دولت در بخش‌های مالی و تأمین مالی تجاری دلالت دارد.

توجه در قوانین مرتبط با سرمایه گذاری و همچنین محدودیت های ایجاد شده به واسطه تحریم ها در رقابت با سایر کشورها با ۱ پله کاهش مواجه گردید.^۱ در مجموع ایران بر اساس این شاخص در زمره اقتصادهای بسته قرار می گیرد. مالیات های غیرشفاف، سنگین و تبعیض آمیز در ایران، بنگاه ها را از بازار رسمی به سمت بازارهای غیررسمی سوق می دهد. قواعد سخت در مورد استخدام، هزینه های دیگر استخدام به جز دستمزد، دشواری تعدیل نیروی کار، قواعد سخت مربوط به ساعت کار موجب کاهش فرصت های شغلی می شود. در نهایت، با عنایت به این که ایران جز ۱۰ کشور آخر به لحاظ آزادی اقتصادی قرار گرفته، نشان می دهد کشور نتوانسته در تعامل با اقتصاد جهانی موفقیت چندانی کسب نماید.

۲-۲-۱. شاخص رقابت پذیری^۲

مجمع جهانی اقتصاد هر ساله براساس سه رکن «الزامات بنیادین»^۳، «عوامل تقویت کننده کارایی» و «عوامل مؤثر در نوآوری و پیچیدگی» اقدام به مقایسه عملکرد کشورها در شاخص رقابت پذیری می کند. در سال ۲۰۱۵ رتبه ایران از میان ۱۴۰ کشور با ۹ پله صعود از ۸۳ به ۷۴ ارتقاء یافت که علت آن بهبود در عوامل تقویت کننده کارایی و الزامات بنیادین بوده است.

۱. کشوری که سرمایه گذاری در آن با حداقل محدودیت های قانونی و بوروکراتیک امکان پذیر باشد و ورود و خروج سرمایه در عرصه های بین المللی بدون محدودیت و به آسانی امکان پذیر باشد می تواند امتیاز مناسبی برای این شاخص به خود اختصاص دهد. امتیاز ایران در این شاخص عددی معادل با صفر است. یکی از نکاتی که در این مورد در گزارش آزادی اقتصادی ذکر شده اختیار تام مجلس ایران حتی در ملغی نمودن سرمایه گذاری های محقق شده خارجی است. در زمینه بانکداری، ارتباطات، حمل و نقل و امنیت مرزی، سرمایه گذاری خارجی محدود و در زمینه های دفاع و نفت و گاز ممنوع شده است. عدم اجازه سرمایه گذاری خارجی برای خرید زمین و محدودیت های متعددی که کسب مجوز برای سرمایه گذاری خارجی ایجاد می نماید، عوامل مؤثری است که امتیاز ایران در این شاخص را تا حد عدد صفر پایین آورده است.

2. Global Competitiveness Report 2015-16-World Economic Forum

۳. توازن بودجه دولت، نرخ پس انداز ملی، تورم، بدهی دولت و رتبه اعتباری کشور

جدول ۱-۹. رتبه شاخص رقابت پذیری ایران و ارکان آن در سال ۲۰۱۵

میزان تغییر	۲۰۱۵	۲۰۱۴	
+۹	۷۴	۸۳	شاخص رقابت پذیری
+۸	۹۰	۹۸	عوامل تقویت کننده کارایی
۰	۱۰۲	۱۰۲	عوامل مؤثر بر نوآوری و پیچیدگی
+۸	۶۳	۷۱	الزامات بنیادین

Source: Global Competitiveness Report 2015-16-World Economic Forum

اجزاء عوامل «تقویت کننده کارایی» شامل آموزش و تحصیلات عالی، کارایی بازارکار، کارایی بازار کالا، توسعه بازارهای مالی، آمادگی فناورانه و اندازه بازار و اجزاء رکن «نوآوری و پیچیدگی» شامل پیچیدگی بازار، آمادگی نوآوری می باشد. همچنین اجزاء رکن «الزامات بنیادین» را نهادها، زیرساخت، محیط اقتصاد کلان و بهداشت و آموزش ابتدایی تشکیل می دهد. همانگونه که در جدول ۱-۹ مشاهده می شود بهبود رتبه ایران در شاخص رقابت پذیری به ترتیب در نتیجه صعود ۱۴ پله ای نهادها^۱، ۱۱ پله ای کارایی بازار کالا؛ ۸ پله ای آمادگی فناورانه، ۶ پله ای زیرساخت ها^۲ و ۴ پله ای کارایی بازار کار ایجاد شده است. بهبود عملکرد ۱۴ پله ای نهادها در این سال بواسطه بهبود محیط قانونی کشور رخ داده است. در این سال دولت با کاهش مقررات دست و پاگیر، بهبود اخلاق کسب و کار و افزایش کارآمدی چارچوب مقررات توانست شاخص رقابت پذیری را ارتقاء بخشد.

از میان سایر زیر شاخص هایی که ارتباط مستقیم تری به بخش صنعت، معدن و تجارت دارند و بهبود آنها توانسته ارتقای عملکرد شاخص رقابت پذیری کل را طی این

۱. بهترین عملکرد مربوط به زیرشاخص «اعتماد به سیاست گذاران» با رتبه ۴۹

۲. بهترین عملکرد مربوط به زیرشاخص اثربخشی سیاست های مقابله با انحصار با رتبه (۴۶)

۳. بهترین عملکرد مربوط به زیرشاخص تلفن ثابت با رتبه (۲۲)

سال به دنبال داشته باشد می توان به کارایی بازار کالا و آمادگی فناوریانه اشاره کرد. اجرای کارایی بازار کالا عمدتاً بر مواردی همچون شروع کسب و کار، واردات و قواعد تعرفه ای تمرکز دارد. بخش زیادی از بهبود ۱۱ پله ای در کارایی بازار کالا در نتیجه ارتقای ۳۶ پله ای در تعداد فرآیندهای شروع کسب و کار اتفاق افتاده که نشان دهنده عملکرد مؤثر دولت در کاهش تعداد فرآیندهای کسب و کار بوده است. همچنین بهبود ۲۴ رتبه ای موانع غیرتعرفه ای طی این سال از دیگر اقدامات مؤثر در بهبود عملکرد کارایی بازار بر اساس شاخص رقابت پذیری بوده است.^۱

ضمن آنکه پیشرفت ایران در زیرشاخص آمادگی فناوریانه عمدتاً ناشی از بهبود دسترسی به اینترنت بوده و در بحث تکنولوژی مورد استفاده در بخش صنعت و تولید (به عنوان محرک بهره وری) با اختصاص رتبه ۱۳۲ همچنان وضعیت مناسبی وجود ندارد. در میان زیراجزای این شاخص، نوآوری از دیگر عوامل مؤثر بر عملکرد بخش به شمار می رود که البته این شاخص با افت ۴ پله ای مواجه بوده و نکته قابل توجه در این شاخص افت کیفیت نهادهای تحقیقاتی با تنزل ۱۱ پله ای است.

جدول ۱-۱۰. رتبه برخی از اجزاء شاخص رقابت پذیری ایران در دوره ۲۰۱۴-۱۵

ردیف	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	۸۳	۷۴	۹+
۲	۱۰۸	۹۴	۱۴+
۳	۱۲۰	۱۰۹	۱۱+
۴	۷۸	۶۹	۹+
۵	۱۰۷	۹۹	۸+

۱. علی رغم بهبود ۱۱ رتبه ای در این جزء از شاخص رقابت پذیری، همچنان جایگاه مناسبی را میان کشورهای جهان ندارد. از مهمترین عوامل ناکارایی در این بخش تعرفه های تجاری (رتبه ۱۴۰)، گستردگی مالکیت خارجی (رتبه ۱۴۰)، سهم واردات از تولید ناخالص داخلی (رتبه ۱۳۷) و اثر مقررات کسب و کار بر جذب FDI (رتبه ۱۳۵) بوده است.

ردیف	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۶	۶۹	۶۳	+۶
۷	۵۲	۴۷	+۵
۸	۱۴۲	۱۳۸	+۴
۹	۲۱	۱۹	+۲
۱۰	۱۱۰	۱۱۰	۰
۱۱	۸۶	۹۰	-۴
۱۲	۶۲	۶۶	-۴
۱۳	۱۲۸	۱۳۴	-۶

Source: Global Competitiveness Report 2015-16-World Economic Forum

از اجزاء تأثیرگذار بر موقعیت رقابتی ایران در سال ۲۰۱۵ عملکرد کارایی بازار کار است که با ارتقاء ۴ پله ای یکی از عوامل بهبود وضعیت رقابت پذیری کشور بوده است. در بررسی کارایی بازار کار از ۱۰ مؤلفه استفاده شده که ایران در نسبت مشارکت زنان نسبت به مردان، ظرفیت و قابلیت کشور در جذب استعداد، اعمال مدیریت حرفه ای، انعطاف پذیری دستمزدها و وضعیت، رابطه کارگر و کارفرما، ارتباط بهره وری و پرداخت در سال ۲۰۱۵ نسبت سال قبل از آن بهبود داشته است. همچنین عدم توسعه بازارهای مالی کشور از مواردی است که با ۶ پله نزول در این سال کاهش دهنده قدرت رقابتی کشور به شمار می رود. این کاهش رتبه عمدتاً به دلیل کاهش در امتیاز و رتبه جزء مقررات مربوط به اوراق بهادار می باشد. با توجه به اختصاص رتبه ۱۳۸ از میان ۱۴۰ باید در این زیرشاخص باید توجه داشت که عدم توسعه بازارهای مالی دسترسی به منابع تأمین مالی (اعم از بانک و بازار سرمایه) را برای بنگاه ها با مشکل مواجه می سازد. چنین شرایطی باعث می شود که بخش های اقتصادی به ویژه بخش صنعت و معدن که سرمایه بر بوده و نیاز به منابع سرمایه ای بیشتری دارد از این کمبود متاثر گردند. عمق کم بازار سرمایه و دسترسی محدود تولیدکنندگان به منابع این بازار (کمتر از ۱۰ درصد) و عدم توسعه نهادهای متنوع در بازارهای مالی از دیگر مشکلات جدی است که بخش صنعت را تحت تأثیر قرار داده است.

۱-۲-۳. شاخص سهولت کسب و کار^۱

بر اساس گزارش بانک جهانی رتبه شاخص سهولت کسب و کار کشور در سال ۲۰۱۵ با ۱ رتبه صعود نسبت به سال قبل مواجه بوده و کسب جایگاه ۱۱۸ ام برای ایران را در بین کشورهای جهان فراهم ساخته است.^۲ تا آنجا که به دلایل ارتقاء این شاخص مربوط می شود، این امر عمدتاً به دلیل بهبود دوزیر شاخص تسهیل دریافت مجوزهای ساخت و ساز با ۲۹ پله صعود و همچنین تسهیل دریافت اشتراک برق با ۶ پله صعود بوده و دیگر زیر شاخص ها تنزل یافته اند. از مهمترین زیر شاخص های مرتبط با حوزه فعالیت های صنعتی، معدنی و تجاری، زیر شاخص راه اندازی کسب و کار با ۵ پله تنزل، ورشکستگی و انحلال واحدهای اقتصادی با ۳ پله تنزل و تجارت فرامرزی با ۱ پله تنزل مواجه شده است. ضمن آنکه زیر شاخص اخذ اعتبار نیز با ۷ پله تنزل مواجه بوده است.^۳ بهبود ۲۹ رتبه ای مجوزهای ساخت و ساز به دلیل کاهش مدت زمان اخذ مجوز و همچنین کاهش در هزینه اخذ مجوز محقق شده است. ارتقا رتبه ایران در زیر شاخص دریافت اشتراک برق نیز به دلیل کاهش مدت زمان دریافت مجوز اشتراک برق و همچنین هزینه آن با توجه به اصلاحات دولت و پیگیری آن در جهت کاهش فرآیندهای مجوز دهی در بخش های مختلف رخ داده است. زیر شاخص تجارت فرامرزی با افت یک رتبه ای مواجه بوده است که با توجه به ثابت بودن هزینه، زمان و تعداد فرآیندهای صادراتی و وارداتی عمدتاً به دلیل بهبود شرایط سایر کشورهای رتبه ایران تنزل داشته است. با این حال زمانبندی زیاد و هزینه بالای اجرای تشریفات گمرکی و امتیاز پایین کشور در اجرای قراردادها مواردی است که به منظور بهبود رتبه ایران در این زیر شاخص

1. Ease of Doing Business Index (2015-16) –World Bank

۲. در سال ۱۶-۲۰۱۵ تغییرات زیادی در روش محاسبه شاخص سهولت کسب و کار انجام گرفت و همچنین بازنگری ها با توجه به اطلاعات جدید برای سال قبل از آن نیز انجام شد.

۳. در ارتباط با زیر شاخص اخذ اعتبار رتبه کشور ۹۷ می باشد. شایان توجه است، عملکرد زیرمؤلفه اخذ اعتبار به لحاظ امتیازی طی سال های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ ثابت بوده است، ولی هنگامی که عملکرد سایر کشورها مورد توجه قرار می گیرد، مشخص می شود که حداقل ۷ کشور طی سال ۲۰۱۵ نسبت به ایران بهبود عملکرد پیدا کرده و پیشی گرفته اند.

باید مد نظر قرار گیرد. بدیهی است تأثیر مستقیم عملکرد نامناسب در تجارت فرامرزی بر کاهش توان رقابت پذیری واحدهای اقتصادی منتقل می شود.

جدول ۱-۱۱. زیرشاخص های شاخص کسب و کار در ایران در سال های ۱۵-۲۰۱۴

ردیف	مؤلفه	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر	مؤلفه	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	دریافت مجوزهای ساخت و ساز	۹۸	۶۹	+۲۹	پرداخت مالیات ^۱	۱۲۲	۱۲۳	-۱
۲	تسهیل دریافت اشتراک برق	۹۴	۸۸	+۶	ثبت مالکیت	۸۹	۹۱	-۲
۳	الزام قراردادها	۶۲	۶۲	۰	ورشکستگی و انحلال واحدها	۱۳۷	۱۴۰	-۳
۴	حمایت از سرمایه گذاران خرد ^۲	۱۴۹	۱۵۰	-۱	راه اندازی کسب و کار	۸۲	۸۷	-۵
۵	تجارت فرامرزی	۱۶۶	۱۶۷	-۱	اخذ اعتبار	۹۰	۹۷	-۷

World Bank Source: Ease of Doing Business Index (2015-16).

زیرشاخص ورشکستگی و تعطیلی واحدها از دیگر زیرشاخص هایی بوده که به دلیل کاهش نرخ بازستانی (درصدی از مطالبات است که توسط بستانکاران شرکت ورشکسته

۱. در ارتباط با پرداخت مالیات ایران رتبه ۱۲۳ را دارد. در این خصوص شایان ذکر است، سهم مالیات ها از تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ایران در مقایسه با دیگر کشورها پایین و معادل ۶٫۶ درصد است؛ با این حال بار مالیاتی بر برخی بخش های مولد بسیار بالا و فرآیندهای زمانبر و فساد حاکم بر فرآیندهای وصول از مهمترین مشکلات در این بخش می باشد.

۲. زیرشاخص حمایت از سرمایه گذاران خرد از دیگر زیرشاخص های بسیار ضعیف شاخص کسب و کار کشور می باشد که رتبه ۱۵۰ را برای ایران در نظرمی گیرد و ناظر بر فقدان یا ضعف مقررات و سازوکارهایی است که در صورت نوسان شدید از سهامداران خرد حمایت کرده و از این طریق امکان ایفای نقش آنها در مدیریت بازار را فراهم سازد.

قابل وصول است) از ۱۹/۵ به ۱۸ سنت به ازای دلار و ثابت بودن سایر اجزای این شاخص همچون هزینه و زمان نسبت به سال قبل با نزول ۳ پله ای مواجه شده است. براساس اجزای این زیرشاخص تعطیلی واحدها به صورت فروش تدریجی و زمان بر ۴/۵ سال به طول می انجامد. ضمن این که با توجه به نرخ بازستانی پایین ۱۸ درصدی بار مالی قابل توجهی را بر ذینفعان تحمیل می نماید. بخشی از این هزینه بالا به واسطه مبهم بودن فرآیندهای ناظر بر ورشکستگی و انحلال در کشور است که ضرورت تسریع در پیگیری و تصویب احکام ورشکستگی در لایحه تجارت را ضروری می سازد.

۱-۲-۴. شاخص نوآوری جهانی^۱

شاخص نوآوری جهانی یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر عملکرد بخش صنعت است که در دوزیر شاخص ورودی و خروجی نوآوری مورد بررسی قرار می گیرد. زیرشاخص ورودی نوآوری در بر دارنده پنج جزء نهادها (محیط سیاسی و قانونی و محیط کسب و کار)، منابع انسانی و تحقیقاتی (آموزش و پرورش، آموزش دانشگاهی و تحقیق و توسعه)، زیرساخت فن آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، زیرساخت های عمومی و حفظ محیط زیست، پیچیدگی یا بلوغ بازار (اعتبار، سرمایه گذاری و تجارت - رقابت) و پیچیدگی یا بلوغ کسب و کار (دانش کارگران، پیوستگی نوآوری و جذب دانش) می باشد. زیرشاخص خروجی نوآوری شامل دو جزء خروجی دانش و فن آوری (خروجی دانش و فن آوری تولید دانش، تأثیر دانش و انتشار دانش) و خروجی خلاق (دارایی های نامشهود، خدمات و محصولات خلاقانه و خلاقیت برخط) است.^۲

در سال ۲۰۱۵ ایران در شاخص نوآوری جهانی با ۳۰ پله صعود رتبه ۷۶ جهان را از میان

1. Global Innovation Index 2014-2015

۲. نحوه رتبه بندی کشورها در GII بر اساس محاسبه نسبت نمره پرونده های نظام نوآوری هر کشور به نمره ورودی های آن انجام شده و به این ترتیب یک مقدار عددی برای آن محاسبه می شود. در نتیجه هر قدر این عدد بزرگ تر باشد، امتیاز بالاتری منظور خواهد شد و کشور رتبه بهتری کسب خواهد کرد.

۱۲۸ کشور به خود اختصاص داده است. به طور کلی، ایران از ناحیه بهبود ۳۳ رتبه‌ای در خروجی‌های فناوری و ۱۶ رتبه‌ای در ورودی‌های فناوری توانسته وضعیت خود را در زمینه این شاخص در جهان در سال ۲۰۱۵ بهبود بخشد.

جدول ۱-۱۲. رتبه ایران در زیرشاخص‌های شاخص نوآوری جهانی

ردیف	زیرشاخص	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	شاخص نوآوری کل	۱۰۶	۷۶	+۳۰
۲	خروجی‌های نوآوری	۱۰۵	۷۲	+۳۳
۳	ورودی‌های نوآوری	۱۰۶	۹۰	+۱۶

Source: Global Innovation Index 2014-2015.

بهبود ۳۳ رتبه‌ای خروجی نوآوری در نتیجه بهبود در زیرشاخص‌های خروجی خلاق و خروجی دانش و فناوری به ترتیب با ۴۱ پله صعود و ۲۵ پله صعود رخ داده است.^۱ بهبود قابل توجه دارایی‌های نامشهود و خلق دانش از مهمترین عوامل مؤثر در ارتقای خروجی نوآوری کشور بوده است.

پیچیدگی‌های بازار نیز به عنوان یکی از زیرشاخص‌های مؤثر بر عملکرد بخش صنعت، معدن و تجارت شامل تأمین اعتبار، سرمایه‌گذاری و تجارت و رقابت است. جزء سرمایه‌گذاری در این زیرشاخص با ارتقای ۱۵ پله‌ای مهمترین عامل در بهبود پیچیدگی‌های بازاری به شمار می‌رود.

از منظر این شاخص بهبود در پیچیدگی کسب و کار نیز با اشاره به دانش کارگران، ارتباط‌های نوآوری (شامل دانشگاه‌ها، ارتباط دانشگاه با صنعت و ...) و جذب دانش از دیگر عوامل مؤثر بر بهبود رتبه ایران در شاخص نوآوری جهانی به شمار می‌رود. علی‌رغم

۱. «خروجی خلاق» شامل خدمات و کالاهای خلاق و همچنین خلاقیت‌های آنلاین و دارایی‌های نامشهود و «خروجی دانش و فناوری» نیز شامل خلق دانش، اثر دانش و انتشار دانش می‌باشد.

بهبود قابل توجه همچنان این زیرشاخص جایگاه مناسبی را ندارد. مهمترین مشکل در پیچیدگی کسب و کار، جذب دانش است به نحوی که ایران از میان ۱۴۱ کشور رتبه ۱۳۷ را داراست. آنچه که بوضعیت بد رتبه این زیرشاخص اثرگذار بوده است، رتبه نامناسب در جریان خالص سرمایه گذاری مستقیم خارجی و پس از آن واردات کالاهای با تکنولوژی بالا می باشند که می بایست مورد توجه قرار گیرند. در پله های بعدی مواردی همچون پرداخت حق اختراع^۲، واردات خدمات ITC قرار دارند.

جدول ۱-۱۳. رتبه ایران در ارکان شاخص نوآوری جهانی

ردیف	شاخص	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	خروجی خلاق	۱۱۶	۷۵	+۴۱
۲	پیچیدگی بازار	۱۳۹	۱۰۲	+۳۷
۳	خروجی دانش و فناوری	۹۰	۶۵	+۲۵
۴	پیچیدگی کسب و کار	۱۳۰	۱۱۱	+۱۹
۵	نهادهای	۱۲۶	۱۱۲	+۱۴
۶	تحقیقات و سرمایه انسانی	۴۹	۴۹	۰
۷	زیرساخت	۶۸	۹۱	-۲۳

Source: Global Innovation Index 2014-2015.

۱-۲-۵. شاخص توانمندسازی تجاری^۳

شاخص توانمندسازی معیاری است برای اندازه گیری این که کشورها تا چه اندازه توانسته اند مؤسسات، سیاست ها و خدمات خویش را برای تسهیل جریان آزاد کالا به مقاصد نهایی

1. High-tech imports less re-imports, % total trade

2. Intellectual property payments, % total trade

3. Global Enabling Trade Index 2012-2014- World Economic Forum

توسعه دهند. شاخص توانمندسازی تجاری تمامی اقدامات «تسهیل کننده تجارت» را مورد توجه قرار می دهد. این شاخص متشکل از زیرشاخص های «دسترسی به بازار» شامل ارکان دسترسی به بازارهای داخلی و خارجی، شاخص «ترتیبات اداری در مرزها» شامل کارایی گمرک، کارایی روش صادرات و واردات و شفافیت ترتیبات اداری در مرزها، زیرشاخص «زیرساخت حمل و نقل و ارتباطات» شامل ارکان قابلیت دسترسی و کیفیت زیرساخت های حمل و نقل، قابلیت دسترسی و کیفیت خدمات حمل و نقل، قابلیت دسترسی و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین زیرشاخص «محیط عملیاتی» شامل ارکان محیط قانونی و محیط فیزیکی می باشد. در سال ۲۰۱۴ ایران به لحاظ وضعیت شاخص توانمندسازی تجاری با ۱۴ پله نزول به رتبه ۱۳۱ در جهان دست یافت. این افت عملکرد بیشتر ناشی از ضعف در زیرشاخص های ترتیبات اداری در مرزها و محیط عملیاتی به ترتیب با ۲۳ و ۴۲ پله سقوط اتفاق افتاده است. همچنین زیرشاخص های دسترسی به بازار و زیرساخت حمل و نقل و ارتباطات از دیگر مواردی بوده اند که توانایی تجاری ایران را کاهش داده است.

جدول ۱-۱۴. رتبه ایران در زیرشاخص های توانمندسازی تجاری

ردیف	مؤلفه	۲۰۱۲	۲۰۱۴	میزان تغییر
۱	توانمندسازی تجاری	۱۱۷	۱۳۱	-۱۴
۲	محیط عملیاتی	۸۳	۱۲۵	-۴۲
۳	ترتیبات اداری در مرزها	۹۶	۱۱۹	-۲۳
۴	زیرساخت حمل و نقل و ارتباطات	۸۲	۹۲	-۱۰
۵	دسترسی به بازار	۱۳۲	۱۳۸	-۶

Source: Global Enabling Trade Index 2012-2014. World Economic Forum

بدترین رتبه ایران در بین مؤلفه های شاخص توانمندسازی تجاری مؤلفه دسترسی به بازار

۱. آخرین اطلاعات این شاخص مربوط به سال ۲۰۱۴ می باشد که با گزارش سال ۲۰۱۲ آن مقایسه شده است.

می باشد و ایران در بین ۱۳۸ کشور رتبه ۱۳۸ را اخذ کرده است. در این میان مهمترین عامل دسترسی به بازار داخلی مرتبط با فرآیندهای واردات کالا است. پیچیدگی فرآیندهای گمرکی، هزینه صادرات کالاها به خصوص کالاهای صنعتی را بالا برده است. تامین مالی و دسترسی به منابع مالی به عنوان یکی از اجزا زیرشاخص محیط عملیاتی است که ضعف در جایگاه این شاخص را به دنبال داشته است، بگونه ای که سهولت اخذ تسهیلات رتبه ۱۳۸ را در میان ۱۳۸ کشور به خود اختصاص داده است. این امر خود به عنوان یکی از معضلات بنگاه های اقتصادی در بخش صنعت و معدن به دفعات در کشور مورد تایید بنگاه های اقتصادی بوده و بر عملکرد این بخش تأثیر بسزایی داشته است. عامل مؤثر دیگر ترتیبات اداری در مرزها می باشد، به نحوی که ایران در این زیرشاخص رتبه ۱۱۹ را از میان ۱۳۸ کشور به خود اختصاص داده است. عمده عملکرد این شاخص به خدمات مرتبط با گمرک همانند شاخص تجارت فرامرزی باز می گردد که از جمله این موارد تعداد روزهای صادرات، واردات، تعداد اسناد لازم برای واردات و صادرات می باشند. این مؤلفه نیز بر عملکرد ضعیف گمرک دلالت دارد که ضعف در هر یک از مؤلفه های نام برده می تواند مانعی جدی بر توسعه تجارت کشور به شمار آید. در مجموع، از منظر این شاخص مواردی همچون دسترسی به بازارهای جدید صادراتی، دسترسی به تأمین مالی تجاری، تکنولوژی و مهارت های نامناسب، فرآیندهای سخت وارداتی، نقص نظام تعرفه ای و وجود کاستی هایی در نظام استانداردها و الزامات فنی داخلی مهمترین مشکلات واحدهای تولیدی ایران در امر توانمندسازی تجاری به شمار می رود.

۱-۲-۶. شاخص عملکرد لجستیک^۱

شاخص عملکرد لجستیک به بررسی اقدامات کشورها برای تسهیل تجارت از طریق سرمایه گذاری بر زیرساخت های «سخت» و «نرم» لجستیک می پردازد. این شاخص عملکرد هر کشور را در ۶ حوزه کارایی فرآیندهای ترخیص کالا (سرعت، سادگی و قابل پیش بینی

1. Logistic performance index 2014-2016-World Bank

بودن تشریفات اداری مثل فرایندهای گمرکی)، کیفیت زیرساخت‌های تجاری و جابه‌جایی (مبادی ورودی، راه‌آهن، جاده‌ها، تکنولوژی اطلاعات)، سهولت دسترسی به کالاهای مختلف با قیمت رقابتی، شایستگی و کیفیت خدمات لجستیکی (متصدیان حمل‌ونقل، کارگزاران یا واسطه‌های گمرک)، توانایی در تعقیب و ردیابی کالاهای ارسالی و مناسب بودن زمان تحویل محموله‌ها به مشتری در زمان برنامه‌ریزی شده یا زمان مورد انتظار می‌باشد.

شاخص عملکرد لجستیک ایران در سال ۲۰۱۵ با ۱۸ پله صعود جایگاه خود را از رتبه ۱۱۴ به رتبه ۹۶ ارتقاء داده است. عملکرد لجستیکی ایران در تمامی زیرشاخص‌ها (شامل گمرک، زیرساخت، کیفیت خدمات، ردیابی محموله‌ها، حمل‌ونقل بین‌المللی و زمان انجام فرایندها) ارتقاء یافته است، بیشترین جهش عملکرد لجستیکی ایران در زیرشاخص «حمل‌ونقل بین‌المللی» بوده که ۳۶ رتبه افزایش داشته است و پس از آن «تحويل به موقع کالا» و «زیرساخت‌ها» با ۲۵ پله و «گمرک و کارایی فرایندهای ترخیص کالا» با ۲۳ پله بیشترین بهبود را داشته‌اند. اصلاحات دولت در هر یک از این زیر شاخص‌ها، بهبود عملکرد شاخص لجستیک را در این سال به دنبال داشته است.

جدول ۱-۱۵. رتبه ایران در شاخص عملکرد لجستیک

ردیف	رکن	۲۰۱۴	۲۰۱۵	میزان تغییر
۱	شاخص عملکرد لجستیک	۱۱۴	۹۶	+۱۸
۲	حمل و نقل بین‌المللی	۱۲۴	۸۸	+۳۶
۳	تحويل به موقع کالا	۱۴۱	۱۱۶	+۲۵
۴	زیرساخت‌ها	۹۷	۷۲	+۲۵
۵	گمرک و کارایی فرایندهای ترخیص کالا	۱۳۳	۱۱۰	+۲۳
۶	رهگیری کالا	۱۲۳	۱۱۱	+۱۲
۷	کیفیت زیرساخت‌ها	۸۳	۸۲	+۱

Source: Logistic performance index 2014-16-World Bank

در نهایت، اگرچه در رتبه تمامی زیرشاخص‌های لجستیک ایران طی سال ۲۰۱۵ بهبود اتفاق افتاده است، کشور همچنان به لحاظ زیرساخت‌های تجاری خود در وضعیت مناسبی نسبت به کشورهای جهان و کشورهای منطقه قرار ندارد (رتبه ۱۱ از میان ۲۰ کشور منطقه و عملکرد پایین‌تر نسبت به کشورهای همچون پاکستان، اردن و قزاقستان). این وضعیت در شرایطی است که ایران بهترین موقعیت لجستیکی را در بین کشورهای منطقه داراست. تردیدی نیست که تا زمان برقراری این شرایط، قرار گرفتن در محیط تجارت جهانی برای کشور و استفاده از ظرفیت‌های لجستیکی آن برای جایگیری در زنجیره ارزش جهانی با دشواری همراه خواهد بود.

